

Kompetencemålsstyring og competitis

Jens Højgaard Jensen,
IMFUFA, INM, RUC

Kommentar til Jette Reuss Schmidt: "Neoliberal styring af dansk naturfagsundervisning siden årtusindskiftet – fra pensumitis til competitis?", MONA, 2017-1.

Jette Reuss Schmidts (JRS) artikel i sidste nummer af MONA var befriende læsning. Den placerer en didaktisk diskussion i dens politiske kontekst. Derved er artiklen, for mig at se, mere realistisk end så megen anden didaktisk litteratur der byder sig til med positive overvejelser afkoblet fra de organisatoriske og politiske sammenhænge overvejelserne udspringer af og vil blive brugt i. Forestillingen, først positiv evidens baseret på uafhængig didaktisk forskning, dernæst politisk beslutning på et oplyst grundlag, er i bedste fald naiv, i værste fald skræmmende totalitær. Didaktik leverer ikke positiv evidens som medicin kan gøre det. Jeg kender ikke til et eksempel på positiv didaktisk evidens på linje med fx evidensen af virkningen af HPV-vaccinen. Hvis didaktikere udgiver sig for at kunne levere positiv evidens, risikerer de at politisere som politologer gør det når de legitimerer "den nødvendige politik".

JRS afdækker i artiklen hvordan en, blandt andet OECD-inspireret, neoliberal styring har præget rammesætningen af dansk naturfagsundervisning siden årtusindskiftet. I forlængelse af den overordnede New Public Management (NPM) top-down-styring er et af styringsmidlerne et omfattende sæt kompetencemål. Derfor spørger JRS om ikke naturfagsundervisningen er skiftet fra at lide af sygdommen pensumitis til (også) at lide af sygdommen competitis. JRS har her konstrueret ordet competitis som en sammensætning af de engelske ord competence og competition. Degenereringen af kompetencemål til en lang række løsrevne "faglige" byggesten skal ud over et skift fra pensumorientering til competenceorientering (competence) også, som et selvstændigt formål, sikre at kompetencemålene leverer gode vilkår for konkurrence og benchmarking (competition).

Ordet pensumitis stammer fra en artikel som jeg skrev i 1995 (Jensen, 1995). Synes jeg da stadig at pensumitis er et hovedproblem, eller er det blevet competitis der nu

er udfordringen? Og i bekræftende fald: Hvad kan naturfagsdidaktik bidrage med for at begrænse ulykken?

Som citeret af JRS beskrev jeg sygdommen pensumitis således:

Den består i, at pensum forveksles med faglighed (indsigt, forståelse og kunnen) og i, at undervisning forveksles med tilegnelse med den konsekvens, at tilrettelæggelse af undervisning indskrænkes til fastlæggelse af pensum. Tænk fx på: Højt fagligt niveau som bilist = stort og rigtigt sammensat pensum til teoriprøven. (Jensen, 1995).

Pensumitis har overfladelæring i stedet for dybdelæring som konsekvens. Den opfattelse fik tilslutning i det daværende undervisningsministerium i en grad så ordet blev brugt i offentligheden af to på hinanden følgende undervisningsministre. Men hvordan bekæmpe sygdommen?

I 1999 gav Mogens Niss med artiklen "Kompetencer og uddannelsesbeskrivelse" (Niss, 1999) et bud. Brugen af ordet kompetence var her hverken neoliberalt eller OECD-inspireret. Og heller ikke direkte arbejdsfunktionsorienteret. Ordet var valgt som en nøgle til mere grundlæggende beskrivelser end pensumbeskrivelser af fag, i første omgang faget matematik. I kølvandet fulgte den omfattende KOM-rapport (Niss & Jensen, 2002) vedrørende matematik og inspireret heraf en tilsvarende rapport vedrørende naturfag (Dolin, Krogh & Troelsen, 2003). Der fandt altså en markedsføring af et fagrettet kompetencebegreb sted i samarbejde imellem centraladministrationen og de matematikdidaktiske og naturfagsdidaktiske miljøer. Man kan derfor spørge: Er didaktikmiljøerne ansvarlige for competitis-tilstanden nu om dage som JRS beskriver den?

JRS skriver om den senere udvikling:

Dermed flyttes magten fra mødet mellem underviseren, den studerende og det faglige indhold til en output-fikseret, markedsrelateret central målsætning hvor markedet personificeres med den kommende arbejdsgiver.

I modsætning hertil bedømmer JRS didaktikmiljøernes kompetencerapporter som orienteret imod almindelse og bottom-up-processer. JRS giver altså ikke didaktikmiljøerne ansvaret for udviklingen imod competitis. Jeg kan tilslutte mig frifindelsen med følgende citat fra afslutningen af Mogens Niss' første artikel om kompetencer:

Advarsel mod behaviorismefælden. Det skal ikke skjules, at bestræbelserne på at levere en kompetencebaseret karakterisering af et undervisningsfag, som her matematik, også kan rumme visse farer for misbrug. Den vigtigste fare består i at forlade det sammenfattende og overordnede beskrivelsesniveau for i stedet at gå i detaljer med udparcellering og selvstæn-

diggørelse af kompetenceelementer, et forehavende der måske kunne friste nogle, i disse tider, der er så besat af afrapportering-, dokumentations- og evalueringstiltag. (Niss, 1999)

Kan Mogens Niss (m.fl.), på trods af hans således forudseende advarsel, anklages for at have gjort kompetencetænkning i almindelighed til en medvind som førte competitiv-sejladsen med sig?

I 1996 skrev jeg en artikel med overskriften "Kan "konstruktivismen som ide" udrydde pensumitis?" (Jensen, 1996) som reaktion imod at pædagoger og didaktikere på det tidspunkt havde set lyset i "den konstruktivistiske ide". Ikke fordi jeg var imod den (selvfølgelige) konstruktivistiske ide. Men hvor langt rækker ideer egentlig ved sygdomsbekæmpelse? I konklusionen på artiklen skrev jeg:

Især er det vanskeligt at tro på, at "konstruktivismen som ide" kan udrydde pensumitis, hvis det indebærer, at ideen skulle overflødiggøre styringsbehovene i uddannelsessystemet. Afvejningen af styringsmålsætninger over for styringsmidler og deres skadevirkninger er en sag af uddannelsespolitisk nærmere end snævrere pædagogisk karakter. (Jensen, 1996).

Nu mere end tyve år efter kan vi erstatte "konstruktivismen som ide" med "uddannelsesbeskrivelser ved kompetencemål" i citatet. Det er, som sagt indledningsvis, også i dag naivt at forestille sig didaktik og pædagogik løsrevet fra uddannelsespolitik. Og skal man tænke positivt

over, hvordan man med ord bedst bidrager til at fremme den gode undervisning, er det bedre på sokratisk vis at markedsføre et skældsord som dåseåbner for problembevidsthed end at påfylde omgivelserne positiv "sandhed" gennem plusord. (Jensen, 1996).

Skældsordet pensumitis er således stadig et godt ord som ikke så let kan drejes væk fra dets intenderede formål som plusordet kompetencer kan. Samtidig er det mere realistisk at betjene sig af skældsord end plusord. Fagdidaktik er først og fremmest leveringsdygtig i konklusioner om hvad der *ikke* virker, frem for konklusioner om hvad der virker.

Jeg er altså glad for JRS' markedsføring af skældsordet competitiv. Og det tror jeg også at Mogens Niss er.

Alligevel synes jeg ikke skældsordet competitiv overflødiggør plusordet kompetencemålstyring som positiv replik til pensumitis. Der er brug for kompetencetænkningen ved bottom-up-udvikling af undervisning. Et eksempel jeg har inde på livet, er fx min søns (Tomas Højgaards) bidrag til udviklingen af lærebogssystemet Matematrix til folkeskolens matematikundervisning (Matematrix, 2001-2008). Der er ikke her tale

om et top-down-bestillingsarbejde. Men derimod om en bottom-up-proces der så vidt jeg kan vurdere, er positivt inspireret af arbejdet med den omtalte KOM-rapport.

JSR skriver i afslutningen af sin artikel:

Som naturfagsundervisere og naturfagsinteressenter i øvrigt må vi til stadighed have fokus på hvilke unge mennesker vi ønsker at skabe, og dermed på hvilket samfund vi ønsker

og

...argumentere for en forståelsesorienteret naturfagsundervisning hvor man netop ikke forsøger hurtigst muligt at komme fra input til output, og hvor formålet med naturfagsundervisningen står i centrum.

Til fokusering af både forståelser og formål kan kompetencetænkning efter min vurdering være værdifuld. Med forbehold for meget lille erfaring med folkeskolens undervisning i naturfag forestiller jeg mig at følgende kompetencetænkte fokusering kan være af (positiv) værdi: Ved siden af viden om naturforhold skal folkeskolens naturfagsundervisning lægge kølen til elevernes *kompetence* i at vurdere *naturvidenskabelig evidens* som kernen i deres *naturvidenskabelige dannelse*.

Fra min universitetsundervisning ved jeg at det er en svær og stor udfordring som må basere sig på en fagkultur i sin helhed snarere end overleverbare opskrifter. Som eksempel vil jeg nævne min erfaring fra vejledning af et projekt på andet år af den naturvidenskabelige basisuddannelse på RUC. Projektet fyldte halvdelen af de studerendes tid i et semester. De studerende havde i udgangspunktet ønsket at arbejde med jordstråler. Siden fik jeg overtalt dem til at dreje projektet imod en komparativ modstilling af jordstråler og radioaktive stråler. Man kan hverken tage, se eller føle på hverken jordstråler eller radioaktive stråler. Hvordan kan vi fysikere da vide at der er evidens for det ene og ikke for det andet? Er der ikke blot tale om en fysikerfordom? Eksemplet viste mig at det der rykkede på de studerendes forståelse af hvad der er evidens for, og hvad ikke, ikke så meget var argumenter af bestemte slags som det var deres integrerede erfaringer gennem hele projektforløbet. Kort sagt: Evidens er ikke så klar og entydig en størrelse. Den skal erfares i dens mange versioner.

Ved reklame for naturvidenskab og popularisering af naturvidenskab er det næsten udelukkende naturvidenskabelige resultater, og næsten aldrig naturvidenskabelige metoder, der er i centrum for opmærksomheden. I forhold til "hvilke mennesker vi ønsker at skabe, og dermed hvilket samfund vi ønsker", er det imidlertid vigtigt at åbne op for en orientering imod metoderne og vurderinger af naturvidenskabelig evidens. Og det kræver et skift fra pensumtænkning til kompetencetænkning.

Men kompetenceordet alene flytter selvfølgelig ikke noget. Dybest set drejer det sig om at bevare og udvikle metodisk orientering og forståelse i og omkring den naturfaglige kultur i folkeskolen. På trods af, ikke i kraft af, top-down-styringen. Uanset neoliberalisme eller ej kan toppen kun stå i vejen så længe den ikke erkender at dens mangel på brede naturvidenskabelige erfaringer nødvendiggør udpræget bottom-up-mobilisering.

Referencer

- Dolin, J., Krogh, L.B. & Troelsen, R. (2003). En kompetencebeskrivelse af naturfagene. I: Busch H, Horst S. & Troelsen R. (red.), *Inspiration til fremtidens naturfaglige uddannelser. En antologi*. København: Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen.
- Jensen, J.H. (1995). Faglighed og pensumitis, *Uddannelse*, nr. 9, 464-468.
- Jensen, J.H. (1996). Kan "konstruktivismen som ide" udrydde pensumitis? I: Eskilsson O. & Helldén G. (red.), *Naturvidenskaberne i skolan inför 2000-talet*, 274-279. Kristianstad: Fagus förlag.
- Matematrix (2001-2008), 0-9. klasse. København: Alinea A/S.
- Niss, M. (1999). Kompetencer og uddannelsesbeskrivelse, *Uddannelse*, nr. 9, 21-29.
- Niss, M. & Jensen, T.H. (2002). *Kompetencer og matematiklæring – Ideer og inspiration til udvikling af matematikundervisning i Danmark*. København: Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen.